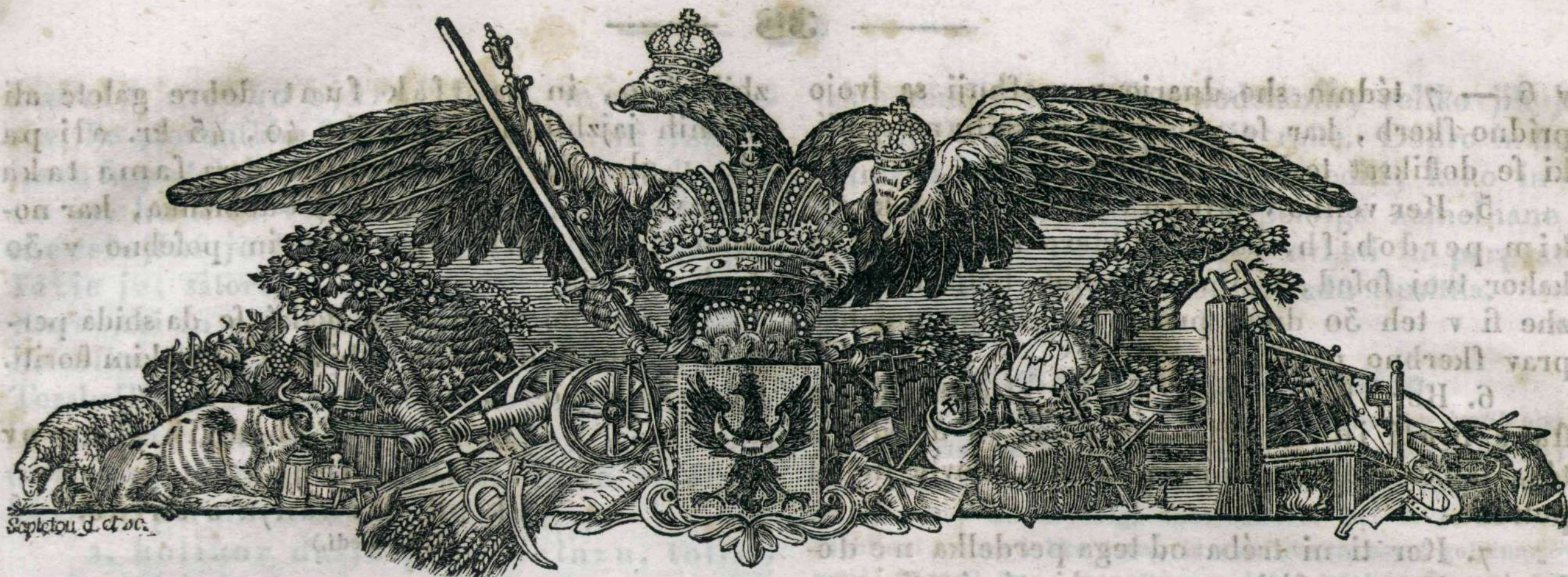

Kmetijske in rokodelske novize.

Na svetlobo dane od z. k. kmetijske drushbe.

N° 10.

V frédo 6. kimoveza.

1843.

Te novize pridejo vsako frédo na dvéh zheternih listih v Ljubljani na svitlo. Plazhujejo se v pisarnizi z. k. kmetijske drushbe v listih 195 v Šalendrovi ulizi bliso Brega; sa Ljubljano in sa tife, ki jih ne dobivajo po póhti, sa zelo leto s 2 fl., — sa pol leta s 1 fl.; prejmljejo se pa pri natičkovavzu na Bregu Nr. 190. Po poshti veljajo sa zelo leto 2 fl. 30 kr., — sa pol leta 1 fl. 15 kr. Po vsih z. k. poshtah se snajo dobiti.

Nóvim Slovénfkim novizam!

Dobro jutro! Bog te, sprim' daniza!

Si vondèr she enkrat salsjala,
De Slovénfka se sbudi modriza,
In ne bode vedno terdno spala?

Dolgo vsi Slovénzi hrepeneli

Po sheljeni tèbi so vodnizi, ¹⁾

Mefze, tjedne, dneve, ure, fhteli, —

Up svoj spolnjen vidijo v refnizi.

Kmetu, rokodelzu ti svetila

Per stanú njij ²⁾ rasnih opraviilih;

Mu kasala pota bofh, pravila ³⁾

Per fhtevilu njega dèl obílih:

Nógradniku snáshiti, saditi,

Bóljshati, poshlahtnovati terte;

Plèti, okopávati, kolíti, ⁴⁾

Oshivljáti nógrade saterte

Vfázimu bofh svétovala svésto,

Stan polájshati si marfkdej fítin;

Se postaviti na bolji mésto,

Bodi mosh si tudi she flavítin.

Pojasnjenje.

¹⁾ to je: ki vodi.

²⁾ Kje se slisli u deshèli 2. in 4. dualski padesh nju, nji, tudi med ljudstvam? Kar jes morem vediti, nikjer. Slisli se pa na vífózim Gorenfkim (okoli Radolze) natánko njij, njíji, tudi zlo njiju, njíjo, kader ta beséda sama (absolu) ftojí: kakor njij stan, njij glava, njij svèt, zhiga je ta duar? njiju, njíjo.

³⁾ pravilo, ali regelza.

⁴⁾ kolíti, ali u nógrad kòle, kolevjè safajati.

Kmètizhi! sbudite se is spanja!

Rokodelzi, obertniki tudi,

Glejte! sárija támò odganja,

Vfak sa nóvim, boljim se potrúdi!

Sa sornizo to svésto hodite,

In mèglè nozh sad bi stala goste;

Svita, luzhi njene se dershte, —

Prave sgréfhili ftesè ne bofte.

Krájnizhan.

Nauk,

kakó shido perdelováti, ali nauk, kakó murve saditi in shidne zherve ali gosénze srediti.

Ljubi moj kmet! Po tem, ko si v spomladi polje obsejal, nograđe obdelal, imash od f. Florjana do kréša lép zhas, ki ga ne moresh sa nizh boljshiga oberniti, kakor shidne gosénze pasti in shido perdelovati, kar se ravno v tem zhasu da storiti, ter sató:

1. Ker ti to velik dobizhek obéta.
2. Ker to délo nizh teshko ni, posebno perve tjedne, ko so zhervizhi she bolj majhni, ampak she le sadnje 14 dni, ko she vezhi sraštejo; sakaj okoli 30 dni terpí vse to délo in nizh vezh ne.
3. Ker ti sató skorej ni tréba nizh dnarjev potroshati, rasun kakshne krajzerje sa zhervno léme.
4. Ker shido prez lahko prodash in imash

v 6 — 7 tédnih she dnarje v moshnji sa svojo pridno skerbo, kar se per vinu in shitu ne sгодí, ki se dostikrat teshko in slabo prodá.

5. Ker veliko vezh dnarjev s tem v kratkim perdobish, kakor sa ktero rezh bodi, in kakor tvoj sosed, ki ima morebiti boljshi njive, zhe si v teh 30 dnéh priden in shidne goshenze prav skerbno pafesh.

6. Ker vse to delo tvoja shena, kaka stara mati in otrozi opravijo, in dobish is téga lahko vse, kar ti je sa davke, zhevle in sol potreba.

7. Ker ti ni tréba od tega perdelka ne desetine ne goshine opravljati, in ti murve vezh dajo, kakor vse drugo sadje, ki ga imash.

8. Ker ti tvojiga perdelka, zhe kolikaj varujesh, ne more lahko kaj vseti, kar se pa na polji in v nogradih lahko sгодí.

Zhe pa hozhesh shidne zherve srediti in shido perdelati, morash skerbeti

- a. sa potrebno pafho, to je, sa dosti murv, kterih perje je pafha sa shidne goshenze ali zherve.
- b. sa kozho svetlo, suho in zhedno.
- d. svešto takó, kakor ti bom povédal, zherve rediti, in v vsmiravnati se.

Poskushnjav nemshkim Gradzu, v Ljubljani in sem ter tje v nemshkih deshlah je pokasala, de se tudi v nashih krajih da lépa in terdna shida perdelati, to je, povsod, kjer murve rasti hozhejo. Murve pa tudi v nashi deshli skoraj povsod rade rastejo.

Shida je lashke in franzofke deshele obogata; tudi val bi, zhe bi jo perdelovati snali, in kar she ne snamo, hotli nauzhiti se.

Zhe premislimo, koliko dnarjev gre sa shido is nafhe v ptuje deshele, in pa lep dobizhek, ki skorej nizh ne koshtá, in ki se v 30 dnéh lahko dobí, naf mora mikati téga perdelka lotiti se. Kar toliko drusih samore, sakaj bi mi nè?

Pa pravijo: „Lotili bi se, ako bi murve she eno leto srafile.“ Ali na Lashkim in Franzoskim in v drusih deshlah, kjer shido perdeljujejo, tudi eno leto niso srafile, in tudi v nashih krajih nogradi in drugo sadno drevje v enim letu ne doraste; pa priden kmet vender nograde in drugo sadno drevje sadi in kmalo sad dozhaka. Perje ima vender vsaj murva prej, ko drevje sad, in is skushnje vemo, de murva prav oskerbljena hitrej raste, ko drugo drevje. Imamo murve, ki so is semena srafile, poshlahtnjene, she niso 7 lét stare, in so debeljshi ko tvoja noga in she zhes 5 feshenov visoke.

De se pa k temu ravno takó lahkimu kakor dobizhka polnimu delu, ki ga otrozi, stare she ne in nadloshni in drusiga dela nesmoshni ljudje lahko opravijo, vnamemo, se pové, de se od kake frédne murve, ktera 150 % perja da, 3000 shidnih zhervov sredi, ki 10 % galete ali jaj-

zhik dajo, in sa vsak funt dobre galete ali shidnih jajzhik dobish lahko 40, 45 kr. ali pa zlo 1 gl. Po tem takim da ena sama taka murva 6 — 10 gl. gotoviga dobizhka, kar nobeno drugo dervo eno léto in posebno v 30 dneih ne dá.

Prejemite tadej nauk, kakó se da shida perdelovati in sh-njo velik dobizhek v kratkim storiti. Govorjenje bo

- I. od murv,
- II. od reje shidnih zhervov ali goshenz,
- III. od ravnanja s shido.

(Dalje sledí.)

KMETIJSKA SHOLA.

(Na dalje.)

Pervo nedeljo.

Dobro jutro sosedi! Ste slisnali, kaj je pretekli teden starashina is noviz nam perpovedoval. Veselje je bilo poslushati, kar nam je per kmetovanju vediti. V nedeljo vam bom she kaj vezh od tega bral, rezhe starashina. Nato se je veliko naf is vasi soselo, ter sazhel je:

I. Kakó lastnosti semlje posnavati?

Navod.

Ljubi kmet! Preden drevo v semljo sastavish, morash posnati semljo, ktero hozhesh preorati, morash vediti, kako bi jo nar bolj obdelal, kter sad bi ti nar gotovshi snal donesti. Ravno tako je treba vediti, kakshen srak ali luft, kakshni vetrovi ali vremena so po kraju navadni, kteri od teh bi sadeshu koristni, kteri shkodljivi bili.

Ako srak sadeshu ali shivali neflushi, nobeno ne porata. Šadesh pije po lepenju ali po perju srazhje v sé, ktero sok poganja, in sadesh redi. Sraven tega srak veliko perpomore, de se gnoj v semlji bolj pogodi in raspušči.

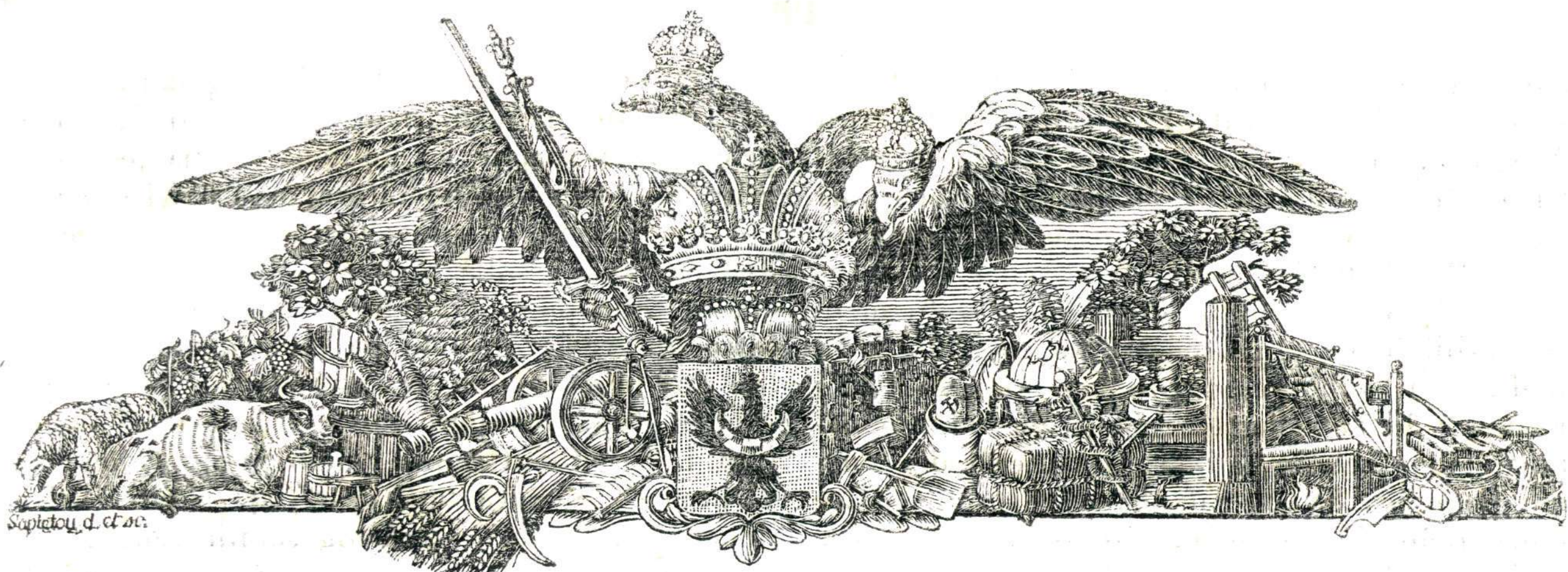
Is tega bosh rasumel, sakaj de je dobro semljo preoravati, drobiti in obdelovati jo.

Slo potrebna je toplota sadeshu. Kadar v pomladi solnze gorkó posiva, ves prirod koj oshivi, sad se sazhne rasrahati; ko se pa gorkota vmakne, in mras nastopi, vfa rast sahtane.

Nar bolj potrebna sa rast je mokrota. Gnoj se od mokrote pogodi in rasdeli po semlji, ter sadesh po koreninah gnojnino v sé poserka.

Mozhirnost odvrazhuje od semlje preobilno toploto, satorej se mozhirna semlja mersla semlja imenuje. Tudi svitlobo mora sadesh imeti, de od nje farbo, dishavo in okuf dobi, de se tudi dosóri; to sleherni kmet ve, de med gosto detelo in grahizo plevel ne sashene, ker svitlobe nima.

Navadni srak ali luft v kraju se she bolj sastopno s letémi besedami raslozhi: gorko,

Kmetijske in rokodelske novize.

Na svetlobo dane od z. k. kmetijske drushbe.

N° 11.

V frédo 13. kimoveza

1843.

Te novize pridejo vsako frédo na dvéh zhetertnih listih v Ljubljani na svetlo. Plazhujejo se v pisarnizi z. k. kmetijske drushbe v hiši 195 v Šalendrovi ulizi bliso Brega; sa Ljubljano in sa tiste, ki jih ne dobivajo po pošti, sa zelo leto s 2 fl., — sa pol leta s 1 fl.; prejmljejo se pa pri natiskovavzu na Bregu Nr. 190. Po pošti veljajo sa zelo leto 2 fl. 30 kr., — sa pol leta 1 fl. 15 kr. Po vsih z. k. poštah se snajo dobiti.

N a u k,

kakó shido perdelováti, ali nauk, kakó murve saditi in shidne zherve ali gosénze srediti.

(Na dalje.)

I. Od murv, ter 1. od murv sploh in njih pleménov.

Zhe hozhesf shido perdelati, morash shidne zherve imeti in jih tako dolgo rediti, de ti shido spredejo. To okoli 30. dné po svojim rojstvu storé. Zhe pa hozhesf zherve srediti, morash sanje dobro pasfo in dovolj imeti, kakor sa konja ali sa kravo, zhe ju hozhesf srediti. Shidni zhervi pa drusiga nizh ne jedó, kakor le murvno pérje; satorej morash téga toliko iméti, kolikor zhervov mislish srediti. En lot zhervniga seme na da okoli 20,000 zhervov, in sa toliko potrebujesh okoli 10 zentov perja.

Murv pa je vezh plemenov; so murve zherne (ki imajo zhern sad), béle (ki imajo bél sad) in tudi bélih murv je vezh plemenov.

Ko so ti shlahtni zhervi pervizh is Kine v Europo perneseni bili v Zarigrad, (v Konstantinopel), so jih redili s perjem zhernih murv; ker same te murve so ondi od nekadej snane bile. Pa kmalo po tem so béle murve saditi sazhéli, ki so tudi bersh zherne spodrinile.

In ref veliko boljshi so béle od zhernih.

1. Bele poshenó prej, in zhervi se samorejo toliko prej sazhéli rediti, in se pred veliko posnejo vrezhino, ki jim je fhkodljiva, obvarovati. 2. Béla murva raste hitreji in njeno perje je mezhji in shlahtniishi. 3. Njeno perje zherve bolje redi in da lépsfhi shido, kakor pa zherna, ki jo tudi zhervi neradi jedó.

Med bélimi so tiste boljshi, ktere imajo lepshi, shirji in shlahtniishi perje. Tode tudi na enim drevesu, in pa zhe je v boljshi semlji, je pérje vzhafi drugazhje, in kar v drugizh poshe ne, je dostikrat raslozheno od perviga. Tiste murve, kterim mras manj fhkoduje, je tréba bolj saditi. Bilipinske murve, ki imajo filno salo perje, pa niske ostanejo, in ima les debelo sverfsh, rade posebejo, kakor vse take, ktere debelo sverfsh imajo.

Murvno perje ima v sebi pet rezhí: a) mesnato rezh, b) farbo, c) vodo, d) zuker, e) smolo. Perve tri rezhí niso ravno sa zherva redivne, ampak zuker in malo vodniga déla redi zherva, de raste; smolnata rezh pa se v zhervu v shido isdeljuje. Is téga se uzhimo, de tisto perje je nar boljshi, ktero ima nar vezh zukrastih in smolnatih, nar ménj pa mesnatih rezhí. Starost, obdelovanje, semlja, vreme, kraj, solnze „nareja te mnoshnosti, in starejsfhi in bolj na peshénim svetu, in v gorkim kraju proti solnzu in v suhotnim letu“ ima murva boljshi listje ali perje, kakor v debelim svetu, v mokrotnim létu, ravno kakor vinska terta vino. Murva fizer v vsakim

kolikaj gorkim kraju in v vsaki semlji raste in se ohrani, ker enkrat obrana spet poshène in léf dosori; in defí vsako semljo sa ljubo imá, vendar na suhi semlji in na solnzu in na vetru, na kamnitim in peshénim svétu obilníshi, lépsi in terdnejshi shido da. Dervo se v vetru bolj vkorenini, in v debelim in mokrotnim svetu da fízer vezhji in debeljshi pérje, pa mènji shide in slabshi. Na Lafhkim fízer murve ondi, kjer bolj pozhasi rastejo, vsako tretje léto do korenin odkopajo in s zéstnim ali drugim uléshenim gnojem pognojé, de bolj rastejo; pa zhe murva fízer dobro raste, in na rodovitnim svetu stóji, jo je dosti vsako leto spomlad le okopati.

Veliko svetá je, ki sa drugo ne veljá, kakor sa murve, ki velik dobizhek obétajo. Koliko nizh vredniga germovja, koliko prasnih in neobdelanih krajev! Zhe bi se ondi murve posadile, — koliko dobizhka bi bilo! Na Lafhkim raji terte isekavajo, de murve sadé, in ni ga skorej prasniga kraja, de bi murve ne bilo. Kteri samí zherovov nozhejo imeti, murvno pérje dragó prodadó.

Murvni les je mozhen in terden, toliko teshji, kakor oreh, in se da sa lépe sode in druge posode in sa druge rezhi oberiniti, in v vodo djan odlozhi tenko koshizo, is ktere se dajo mozhne vervi, in she súkno, platno in popir délati; zhervi pa in njih blato so nar boljshi gnoj sa polje in verte, posebno pa sa murve.

(Dalje sledí.)

KMETIJSKA SHOLA.

(Na dalje.)

Drugo nedeljo.

„Ste vidili Jermanovo pshenizo, kako redka je bila, kako kumerno klasizlje je imela?“ bara starashina sofede. Ja, odgovori eden: „bojde, she po pol mernika ni dal nasad. Kaj pa ji je mankalo, kaj se vam sdi? „tega mi nevemo.“ Lejte to je: Jerman je pshenizo na plitvo peshéno semljo sjal. De bote semlje lahkej sposnali, vam od fort semlja kaj povem:“

Semlja verh brasde — in pod brasdo,

ali

shiva perst — mertva perst.

Koliko globoko se sadesh vkorenini, je sgorna lega polja, ali brasda, podrushinja, tudi shiva perst imenovana. Koj pod njó je mertva perst, ali podbrasdina, tudi puhliža.

Globokeji, ko je shiva perst, bolj se sadesh v korenini, mokrotnost se dalje v nji dershi; na plitvi semlji v súshnim letu sad posuhni. Dobro je, ako je sgorna lega ali brasda s perpravno perstjo toliko naméshana, de se toplóta in mokrotnost enako po nji stezheta. Pod sgorni ilovnato in teshko lego peshéno podbrasdje dobro dela; ravno tako veljá ilovnato podbrasdje pod peshe-no sgórno perstjó.

Peshéna semlja je slo ráhla, posebno, zhe je s debélím péskam naméshana; tanji, ko je pesek, bolj kerpka je. Peshéna semlja je v mókrim lahko obdelovati; satorej je sa lahko semljo shtéta. Semlja s debélím péskam mokrote ne dershi; taka semlja je pušta in suha, sad obzhasu súshe po nji posuhni. Peshéna semlja se hitro pregreje, gorkoto pa dalje dershi. Spomlad koj suhotna postane; rast na nji poprej poshène; tudi sad pred dosori, kakor na debéli semlji. V peshéni semlji kmalo gnoj preide; sa voljo tega se mora tudi vezhkrat gnojiti, kakor debela semlja. Na peshéni semlji rado raste: krompir, ajda, posebno pa ersh, satorej se taka semlja tudi ershishe imenuje. V mokrotnih krajih na peshéni semlji, ako je gošta in dobro predelana, porata: lan, grah, korenje, tabakovo pérje, repno séme in vezh sort detele. Peshéno semljo pre pogosto preoravati ni dobro, ker se prevezh rasrahljá, in tako raspušti, de ni sa rabo. Po takim se mora v praho puštiti, de se opozhíje. Popraviti ali poboljšhati se da peshéna semlja tako:

1. de druge debele in mastne semlje na-njo napeljesih
2. de jo s mastnim gnojem dobro gnojish
3. de, kjer so senosheti, vodo na-nje napeljavash
4. de brasdo, spodno semljo, ako je debéli, méshash.

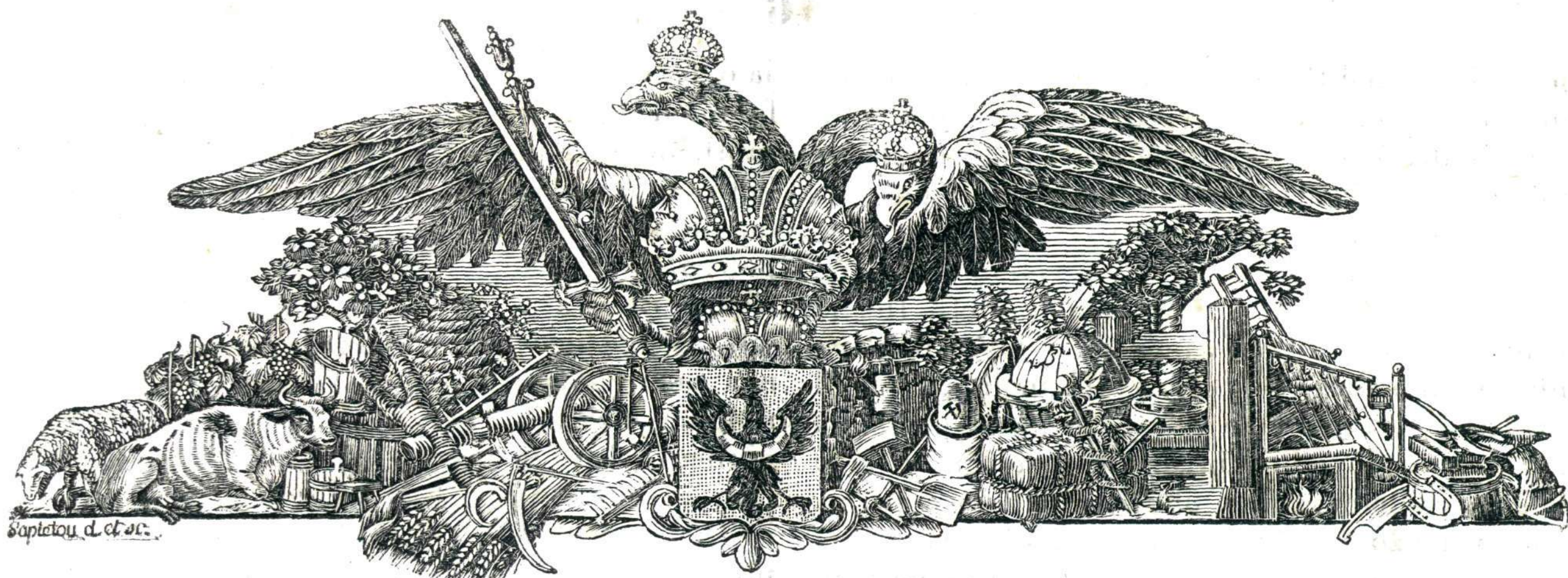
Semlja, nekoliko vezh s ilovno, ko s péskam tako naméshana, de se koj vgošti, de mokrotnost dalje perdershuje, bo sa ilovno to peshénko shtéta. Taka semlja sa sad vezh velja, kakor sgolj peshénka. Sgolj peshénka le v mokrotnih krajih, na ravnim in po dolinah nékaj velja; mènji vredna je v suhotnih krajih, in po bregih; bolj rodí po osojnih, ko po sólzhnih breshinah, bolj tudi polég gojsdov, in velizih vodá; vezh pernése v mókrih, ko v súshnih létih.

Ilovnata semlja.

Ilovnata semlja je po vših lastnostih peshéni semlji ravno nasproti; teshko je jo obdelovati. Sa preoravati jo, je potreba zhvetere vprége; satorej se tudi teshka semlja imenuje. Ilovna pije veliko mókrote, jo dalje dershi; satorej se sad na nji súshi bolj brani; ne tako na peshénki. Ilovnata semlja po letu preoravati, kadar je mokro, ni prav, ker se gruzhe ali grépe delajo; jesén pa jo preórji, in jo pušti zhres simo v debéli brasdi, de jo fresh dobro prevsime, in rasdrobi. Gnoj ne preide tako hitro v ilovnati, kakor v peshéni semlji; sa voljo téga gnojijo ilovno vsake tri — shtiri léta; peshénka pa mora vsako — ali saj vsako drugo leto gnojena biti.

Ilovnata ali debela semlja, de bo bolj rahlja, se da popraviti ali poboljšhati, tako le:

1. Lahke in rahlje semlje, to je: peshén-

Kmetijske in rokodelske novize.

Na svetlobo dane od z. k. kmetijske drushbe.

N° 12.

V frédo 20. kimovza

1843.

Te novize pridejo vsako frédo na dvéh zhetertnih listih v Ljubljani na svetlo. Plazhujejo se v pisarnizi z. k. kmetijske drushbe v hiši 195 v Šalendrovi ulizi bliso Brega; sa Ljubljano in sa tiste, ki jih ne dobivajo po pošti, sa zelo leto s 2 fl., — sa pol leta s 1 fl.; prejmljejo se pa pri natiskovavzu na Bregu Nr. 190. Po pošti veljajo sa zelo leto 2 fl. 30 kr., — sa pol leta 1 fl. 15 kr. Po vsih z. k. poštah se snajo dobiti.

Jék novíc od pokrajne. *)

Dolgo so razgled dajale
U jeziku nam sestrice,
De bi v lastnim vunder brale
Se od ljudstva tud' novice.

Družba kmétijska v Ljubljani
Jih dajati je sklenila,
In nadvojvodu Joani
Pervi list blagoslovila.

Hvalijo namen u novicah,
Kmeta tudi podučiti;
Pri slovénskih jim sestricah
Sklenejo podporna biti.

In komú v oči ne sije
Vredno to prizadevanje?
Kdo, kter' je iz domačije,
Téh novic b' opušal branje?

Kaj umetin človek vstvári,
Kakšno rokodelstvo bodi,
Kdaj na žito céna vdari,
Kdaj voznik po njega hodi;

Poročila v domačijo;
Kakšnje je drugje orožje,
Skušnje lastne za kmetijo,
Kak' se kruh pridéla božje. —

Vse to iz gotov'ga virja,
In voč taciga boš zvedil,
De ne bodeš brez oštirja
Toljk'rat rajtinge narédil. —

Zalo so nam zadonéle
V čelo vtisnjene njim lajne,
Kmalo tudi so dežele
Jih zaslišale pokrajne.

Torej radovednost vnéle
So ne le samó v rojakih,
Al' per ptujcih zaslovéle
U jeziku nam enakih.

Kakor nas učijo ráde,
Táko radi jih berimo,
In zastarane navade
V novih znajdkih pozabimo!

Saj se bodo povračevale
Dane dvakrat pet petice,
K' so v kmetije prid se dale
Družbe kmetijske novice.

Bernard Tomšič.

N a u k,
kakó shido perdelováti, ali nauk, kakó
murve saditi in shidne zherve ali goféuze
srediti.

(Na dalje.)

2. *Od fajenja murv.*

a. Murve is semena.

Murve se dajo pomnoshiti ali is semena ali
pa ne is semena.

Murve is semena se takole isredé: Vsemi
sad (ki je malizam ali malinam enak) od mozh-
ne, sdrave, ne premlade ne prestare murve;

*) Jék ali odglaf (Echo) — Raslaganje téga branja in pravopisa
glej v listu Nr. 6 teh noviz.

béle, ki so boljshi kakor zherne. Take maline morajo popolnoma srele biti, takó de she same rade is drevesa padajo, zhe murvo potrefesh ali tudi le nekoliko pomajash. Naberj jih v posodo, in jih, kakor so ze, v perpravljeno gredo prez posadi ali vseji, ki ti bodo she tisto leto lépe koreninize naredile. Ali pa zhe hozheshe she le prihodno pomlad sjati, posodo, v katero si murv-nih malin nabral, s vodó nalij, maline v posodi s rokami sdrusgaj tako dolgo, de seme is njih na dno gre, vodó odlij, in druge nalij, in to takó dolgo, de seme zhisto ostane. Potlej ga pa na ruho v senzo rasgerni in v senzi ofushe, in ga spravi v suh in hladen kraj; s suhim peskam smeshaniga hrani do maliga travna. Shtirnajst dni pred s. Jurjem, na Gorénškim pa v meszu vélíkim travnu, ga boshe na gredo vsjal, ko se mrasa ne bo vezh bati. Pred simo pa semljo, kjer mislish murve sjati, dobro in globoko prekopaj, de bo po simi prav premersnila in takó bolj radovitna postala. Zhe jo s zeshnim ali drugim dobro uléshehim gnojem dobro pognojish, zhe ni she fizer dosti gnojna, je she boljshi. In zhe tega prej storiti ne moresh, vsaj kake 3 ali 4 tjedne pred setvijo stori, in pred setvijo tisti dan jo she enkrat prekopaj, ozhisti in ograbi, in vse plevelne koreninize is nje poberi. Potlej pa 2 pavza globoke brasdize po gredi naredi, v katero boshe seme redko sjal. Seme dva dni pred setvijo namozhi, de se napne in vodo odlij. Potlej v brasdize saporedoma tri, shtiri pavze seme od semena po samesnim dévaj, in brasda od brasde bodi kako ped ena od druge, in seme s perstjo sagerni in malo potlazhi; nar bolj je, zhe se semlja s reshetam po brasdizi naseje. Zhe po setvi suho vreme nastopi, perlivaj sémenu nékaj dni staro vodo, de bo s-hajalo. Štara voda je tista, ktera nekaj dni she v posodi na to zhaka. Šjanje pridno vselej oplevi, kolikrat se plevel pokashe, ter na lahko, de murv ne ispulish. Murve ali grede, kjer si murve vsjal, pokrij s drazhjem ali ternjem, de jih shivali ne poshkodujejo, in pa de bo mladike pred vrozhino in mrasam obvarovalo. Murve se pokashejo is semlje dvanajsti dan po setvi. Mladike pokrij pred adventam s suhim listjem eno dlan visoko, zhe se ni škodljivih shival, postavim mishe, pod tém listjem bati, kar je v suhi in nesneshni simi filno hasno; in tako tudi drugo léto pred simo stori.

Zhe si murve, bolj redko, kakor je sgorej rezhenó, sjal; se ne bo bati, de bi drevesza, ktere hujshi rastejo, druge prihodno léto sadushile. Zhe si jih pa gošto sjal, se to lahko in škorej vselej sgodi, in je tréba slabshi tisto jesen ali pa drugo leto v dobro perpravljeno semljo 1 $\frac{1}{2}$ zhevelj vsah sebi presaditi. Drevesza vender, kadar jih hozheshe presaditi, morajo vsaj masinez od majhniga otroka debele biti, in mladike, kar jih je oseblo, do seleniga lesa perresati. Presa-

jajo se ali v jeseni, kadar listje sgubé, ali pa spomlad; fushiza ali pa maliga travna, preden mushéne postanejo. Kadar drevesza is semlje jemljeshe, morash varno ravnati, ne po fili ampak s lopato jih lepó vsdvigniti, de jim koreninize ne potergash; serzhna korenina, ktera naravno is frede drevesza v tla gre, se mora malo perresati, druge koreninize pa takó malo, kolikor je nar manj mogozhe poshkodovati. Zhe ktere koreninize stergash, perreshi jih gladko s ojstrim noshem; kar je pa zelih, posadi jih kakor so prej v semlji stale, kar lahko s krajdo sasnamnjash; in kadar jih is semlje vsameshe, ne devaj jih na veter ali na solnze, de se koreninize ne posushé, ampak zhe drevesz prezej ne posadish, deni jih v semljo, ali v moker mah ali v mokro flamo, in posadi jih, kakor bershe je mogozhe.

Takó ravnati s mladimi murvami — po simi jih s listjem pokriti, spomlad listje od njih na stran pograbit, osebene ali poshkodovane vejize do shiviga lesa perresati, gradize varno okopati in opleti, v fushu dreveszam staro vodo, ne pa lushe ali mlakushne perlivati i. t. d. — je tréba do tretjiga leta, in tretje leto se presadé; kar je lepshih drevesz po samesnim na tiste kraje, kjer bodo smirej stale in velike srašte, slabshi pa v meje, de bodo meje is njih. V jeseni prej takim dreveszam vse postranske vejize do 2 ali 3 ozhés perreshi, v spomladi pa, ko jih presajash, se jim tudi te she do zhistiga odreshejo, in kar koreninize tizhe, ravno takó stori, kakor per pervim presajenju. Zhe tako ne storish, ampak jim vse vejize poresheshe, se ti drevesza lahko posushé; zhe jim pa vse vejize pustish, ne bodo nikoli lepe drevesa srašte, ampak sdivjale.

Posadi lépshe drevesza, kadar so she perst debele in po téj meri visoke v rodovitno, peshe-no semljo proti solnzu od burje in severja. V ilovizi niso slo dobre, nar slabshi pa so v mokri ali mozhirni semlji. Dobre so ob njivi, nogradih, v bregéh, na gmanji i. t. d., vender zhe je mozh ne predaljezh od dóma, de ne boshe prevezh mudil, po perje vsak dan hoditi. Ob vodah, na travnizih, posebno mozhirnih ne sadi, ker je perje od tazih murv zhervam shkodljivo, de ali bolesni dobé, ali pa poginejo.

Préden drevesza na mesto, kjer imajo smirej stati, presadish, jim v jeseni jamize perpravi. Škopaj namrezh sa verstjo po 2 fesheni ali pa she vezh drugo od druge. Škopaj jih 1 feshen okoli in 2 zhevlja globoke in tako jih pusti zhes simo, de semlja premersne in bolj rodovita postane. V spomladi, fushiza ali od konza maliga travna, dobre, rodovite persti, smeshane, zhe je mogozhe, s sdrobljenim ométam ali moltram od sidov na dno in okoli koreninize deni, kó drevesza posajash, in drevesza takó oberni, kakor so prej v semlji stale, to je, kar je prej proti solnzu obernjeno bilo, bodi tudi sdaj; kar lahko, ko jih is

semlje jemljesh, s krajdo sasnamnjash, kakor je sgorej rezhenó.

Takó posajene drevesza ohrani in ofkerbluj, de bodo veliko in dobriga perja iméle, de bodo dolgo terpéle, in takó de bošh perje na njih lahko obéral. To pa doseshesh, zhe presajenih drevesz she 2 leti ne obérash; zhe suhe, poshkodovane vejize svestó obresujesh in istrebish; zhe veje, ktere hozhejo prenaglo rasti, vshibish, de se sok v njih pomanjsa in v druge vejize gre, in zhe takó branish, de drevó prevezh viloko in shiroko ne srašte, in zhe jih, dokler so she majhne, varujesh, de jih shivina ne objé, ker je flína shivinska hud strup sa drevó.

(Dalje sledí.)

KMETIJSKA SHOLA.

(Na dalje.)

Tretjo nedeljo.

Ko so se sofedji sopet v kúp sbrali, je starashina sazhel dalje brati:

Od nekih snaminj, po kterih se semlja posná.

Ako je brasda shpehašta viditi, ali de se sveti, kakor de bi jo polsh oblesel, bošh vedil, de ilovnato teshko semljo orjesh; zhe se pa zhes nekaj zhasa krufhi in sdrobi, si lapornato ali apneno semljo oral. Ilovnata semlja tudi je, kadar se per oranju velike kepe delajo; kadar se semlja v mokrim oródja možno prijema; kolikor vezh pefka je vmesh, toliko menj se ilovnata semlja zakljá. Tudi je ilovna potem posnati, ker se v veliki fufhi raspoka. Peshena semlja v mokrim rasorana se ne sveti.

Belkašta semlja kashe, de je apnena perst ali pa gips vmesh. S satamnelo semljo je shiva perst, s rumenkašto ali s rudezhkašto je pa ilovnata ali apnena perst nameshana.

Po nishavah in dolinah, kjer je nekada j pomok bil, se najde satamnelo-rjava semlja.

Poskusite nekaj persti na vodi kuhati, in zhe bo voda rjava-rumenkašta, bote svedili, de je dobra shiva perst; zhe je pa voda bres farbe, dobre persti ni vmesh.

Zhe vlijesh hudiga jeshi ali pa lozhivnize (Scheidwasser) na semljo, in je salsishish shumeti ali vreti, bošh svedil, de je apnena ali lapornata.

Ilovnata semlja po deshju dolgo mokrôtna ostane, ne tako peshena. Na apneni semlji raste lapejsih, gladesh, divji shajbelj, hmelova deteliza; na mozhvirni pa bizhje, lozhje in druga shara.

Ako semljo v kaki posodi poglobish, ali, kadar jo med sôbe dénesih, shkriplje, svesh, de je peshena.

Ako je semlja, kadar jo s perstmi potipash, mastna in gladka, bošh svedil, de je veliko ilovi-

ze vmesh, ravno to je, zhe je v suhim in v mokrim teshka sa orati ali kopati; kolikor menj ilovize in vezh pefka je vmesh, toliko losheji je sa obdelovati.

Ljubi moji! flishali ste, kako se mnogotere lastnosti semlje sposnavajo; sa tem je vam vediti, kako se morajo mnogotere semlje obdelavati, de bodo bolj rodile.

Ilovnata ali debela semlja hozhe vezhkrat preorana in prebranana biti, kakor rahlja peshenka. Osiminji streshesh, ako jo po enkrat — dvakrat — ali trikrat preorjesh; jarinjo pa enkrat — ali dvakrat.

Plevelno njivo morash vezhkrat preorati, ko zhisto.

Zhe imash ilovnato semljo na njivi, bo prav, zhe io v mokrim pred simo preorjesh, pa vari se, jo spomlad ali po letu mokro obdelovati.

Zhe hozhesh ilovnato semljo po letu s pridam obdelovati, ne delaj v premokrim, ne v presuhim, tudi ne takrat, kadar je semlja terda.

Teshko ilovnato semljo vselej globoko orji. To jo rahlo in mehko storí.

Bolj storish, ako rahlo semljo nekoliko v mokrim kakor v suhim obdelujesh; v suhim bi se prevezh presushila in tako kerpkošt sgubila.

Ako ti ni kaj na póti, globoko orji, in glej, de bošh szhasoma na globoko prishal.

Sternishe in gonj se ne sme globokeji podoravati, ko sa dva — tri pavze.

Je semlja teshka in mokrotna, naredi shtir — do osem zhevljov shiroke lehe; na rahli semlji pa shestnajst — shtir in dvajset, — do dva in trideset zhevljov.

Priden kmet bo vsako sternishe pred simo preoral.

Kadar hozhesh zelino preorati, stori to vselej pred simo, ker mras semljo perhljivo naredi.

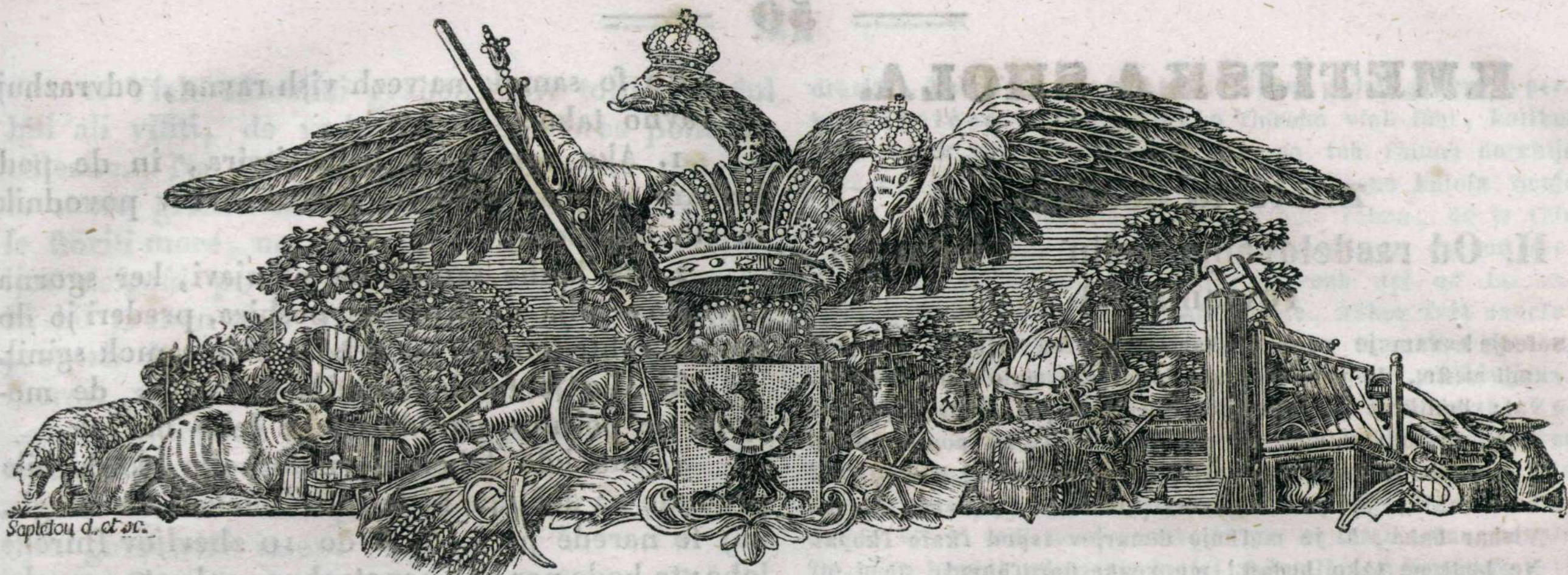
(Dalje sledí.)

Zerkve na Krajskim.

(Konez.)

Desravno pravimo, de nemfška sidarija ali arhitektura kerfhanfkim zerkvam lepshi stoji, pa moramo vender poterditi, de je tudi italianfka prijetna in prijasna, zhe je le sidanje lepo speljano in zhisto po regelzah sdelano. V italianfki arhitekturi se raslozhi pet verst, ali pet fort sidarije, namrezh: dorfhka, tofkanfka, jonifhka, korinfhka in romanfka, in se sposnajo ena od druge posebno po glavah ali kapitalih stebrov in po okrajnikih ali simfih.

Sdrava pamet mora vsakimu zhloveku dati, de, po kteri arhitekturi je zerkve od sidarjov speljana, po tej se mora tudi vsak drug delovež snotraj zerkve ravnati; posebno pa podobar, ker se v zerkvi njegoviga dela nar vezh vidi. V nemfško zerkve gredo toraj nemfški, v italianfko pa italianfki altarji, tabernakelni i. t. d. Sato mora pa tudi vsak podobar vse te forte arhitekture in njih verste posnati, in vaje biti po teh svoje altarje i. t. d. na popir rifati; zhe ne, se ne sme med podobarje, she manj pa med mojstre shteti.

Kmetijske in rokodelske novize.

Na svetlobo dane od z. k. kmetijske drushbe.

N° 13.

V frédo 27. kimovza

1843.

 Te novize pridejo vsako frédo na dvéh zhetertnih listih v Ljubljani na svetlo. Plazhujejo se v pisarnizi z. k. kmetijske drushbe v hišhi 195 v Šalendrovi ulizi bliso Brega; sa Ljubljano in sa tiste, ki jih ne dobivajo po pofhti, sa zelo leto s 2 fl., — sa pol leta s 1 fl.; prejémlejo se pa pri natičkovavzu na Bregu Nr. 190. Po pofhti veljajo sa zelo leto 2 fl. 30 kr., — sa pol léta 1 fl. 15 kr. Po vsih z. k. pofhtah se snajo dobiti.

N a u k,

kakó shido perdelováti, ali nauk, kakó murve saditi in shidne zherve ali gosénze srediti.

(Na dalje.)

b. Murve ne is semena.

Nar lépsih in nar štanovitnišhi drevesa srašejo is semena. Vender se dajo murve tudi kakor vinska terta pogrubati in tako pomnoshiti. Mladike se namrezh v semljo perpognejo in s semljo sagernejo in se semlja nanje potlazhi; take mladike v semlji korenine narede in se drugo leto od debela odreshejo in presade. Ravno to se sgođi, ako se višhje na drevesu mladike skosi preluknjeno s perstjo napolnjeno posodo prepeljajo, in skosi léto takó ostanejo.

Tudi se murve pomnoshijo, ko se vejize od vezhjih dreves odreshejo, en zhevlj ali vezh persekajo, v semljo vtaknejo, semlja se okoli satifne, in se jim pridno perliva, dokler se ne primejo. Nekaj ozhél pride v semljo, kakshne dva ali trije pa is semlje. Bilipinske murve, ki imajo široke perje, se le tako pomnoshijo, in skufhnja uzhi, de v jeseni jih tako posaditi, kadar she listje sgubé, je boljshi kakor pa v spomladi; se raji primejo.

Tudi se dajo murve takó pomnoshiti, zhe se 4-letne drevesza blis tal perreshejo; is korenin iz potlej vezh israštikov shene, ki se drugo

leto s drevesam red is semlje iskopajo, nove drevesza s korenin izami od štariga odlozhijo, in vse raspofadé.

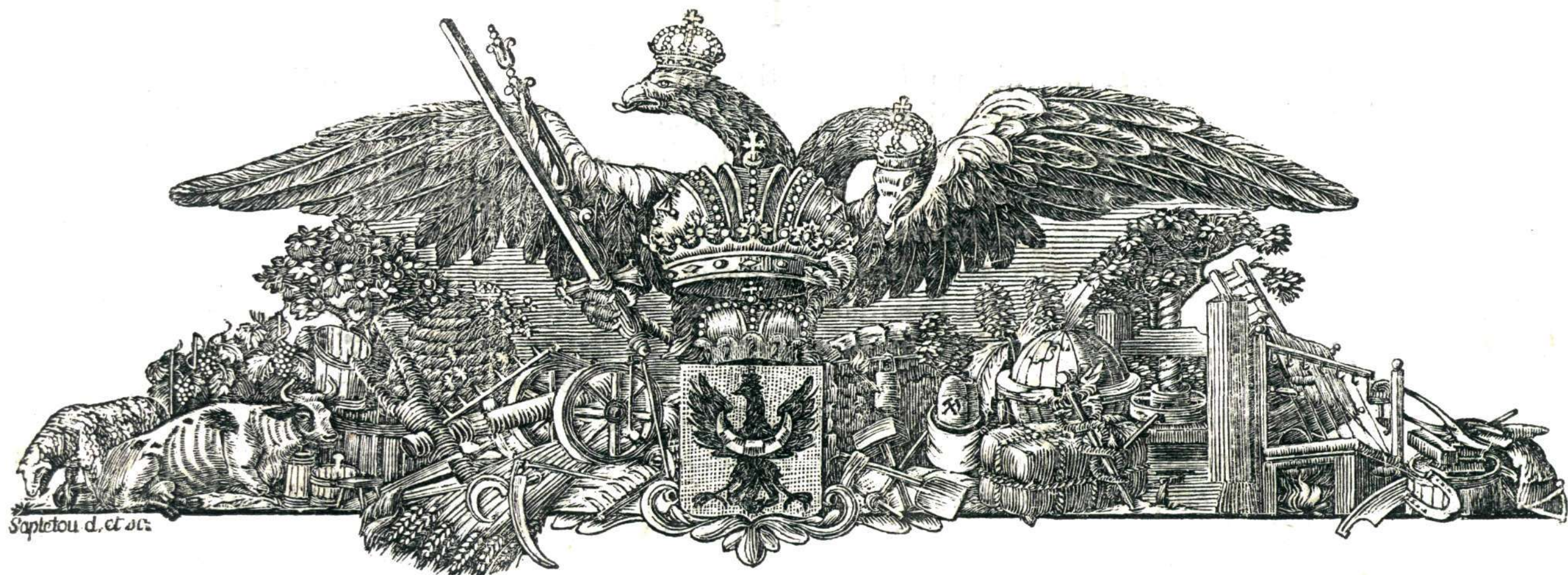
3. Od poshlahtnjenja murv.

Vfaka murva, ktera ni she sama shlahtna, to je, vfaka, ktera je is semena srašla, se mora s zepljenjem, ali pa nafajenjem, ali pa s ozhesenjem poshlahtniti, in na Lafshkim od nobene murve, zhe poshlahtnjena ni, perja sa zherve ne obirajo, in jo imenujejo divjo, kakor per naf postavim lesnike. Tode zepi se murva na divjo, ne na drug les.

4. Murvne meje.

Murvne meje ti filno svetujem, sató ker jih mras ne omori takó lahko, kakor drevesa, in prej shenó in drevesam zhaš pusté perje možnó štoriti, in ti per njivah in vertih namést drusih mej, ki nizh dobizhka ne dajo, flushijo. Triletne slabshi drevesza v jeseni iskopaj, serzhne korenin iz in pa vejize vse jim poreshi, in jih ali prez posadi, ali pa hrani s flamo odete, na koreninah v perst sagernjene in spomlad v brasde, kjer hozhesh mejo imeti, posadi in jim perlivaj, de se primejo in she potlej in vfako léto jih obresuj, oplej, pervo leto blis tal jim veje perreshi, potlej pa vfako léto s ostrim noshem vejize perkrajshaj; ne pusti jih od feshena vishe rasti, in she le tretje leto po saditvi jih sazhni obirati.

(Dalje sledi.)

Kmetijske in rokodelske novize.

Na svetlobo dane od z. k. kmetijske drushbe.

N° 14.

V frédo 4. kosaperska

1843.

 Te novize pridejo vsako frédo na dvéh zhetertnih listih v Ljubljani na svetlo. Plazhujejo se v pisarnizi z. k. kmetijske drushbe v hihi 195 v Šalendrovi ulizi bliso Brega; sa Ljubljano in sa tiste, ki jih ne dobivajo po pošti, sa zelo leto s 2 fl., — sa pol leta s 1 fl.; prejmljejo se pa pri natiskovavzu na Bregu Nr. 190. Po pošti veljajo sa zelo leto 2 fl. 30 kr., — sa pol leta 1 fl. 15 kr. Po vsih z. k. poštah se snajo dobiti.

Nar lepshi iména.

Kdó meni 'smed val li povédati vé,
Nar lepshi, nar flajshi iména,
Ki v uših narodov vse semlje shivé,
Ko solnze na neb' bres preména?

Nar pervo, nar flajshi in nar bôlj svetó,
Pred kterim vse druge molzhijo,
Imé je Bogá v vsih vèkih enó,
Vse ferza naj njemu gorijo!

Sa tém pa nar lepshi imé se glasi
K' ga dète nar pervo imenuje:
Ozhéta in mater'! — Peklénsko 'má kri,
Kdór tega se iména framuje.

In trétje, ki ferze tak' fladko spodshgè,
Je drago imé domazhije,
Sa ktero sin pravi junafhko umerjè,
Kri svojo rad sa-njo prelíje.

In kolikor she je na semlji imén,
Sa tebe fladkó ni nobeno,
Zhe ferze imenov téh tvoje ne zén',
In bode naj tudi le eno! Malavafhizh.

Nauk,

kakó shido perdelováti, ali nauk, kakó
murve faditi in shidne zherve ali gosénze
srediti.

(Na dalje.)

5. *Kakó listje ali perje po murvah obirati in
kakó sh-njim ravnati.*

Kadar se perje po murvah she slo in sadošti

rasrašte, se sazhné sa zherve obirati. Glej, de
meje prej oberefh, ki jih je mánj fhkoda, in
mánj to obzhutijo, in mlado mehko perjizhe je
sa mlade zhervizhke boljshi; drevesa pa med tém
zhas imajo perje bolj možno narediti, ki bo sa
starejsi zherve boljshi in sa lepo shido potrebnishi.

Kadar obirash, glej de ozhéf ne odkerhnefh,
fizer bi les potlej ne mogel v drugizh pognati
in bi se dervó ali posushilo ali pa vsaj oslobilo;
torej je treba perje ali od spodej nakvisfko smu-
kati, ali pa she boljshi s fhkarjizami ali pa s
ostrim noshkam ga odresati.

Obirati pa smésh le, kadar rofa she mine,
in pred solnzhnim sahodam jenjati.

Napak bi bilo, zhe bi drevesa zhisto ne obral,
ampak she le potrebno je, de nobeniga lista ali
peresa na njem ne pustish in vse poshkodovane
vejize s ostrim noshem obreshesh. Kmaló bo dre-
vo is ozhéf v novizh pognalo in se spet oselenílo.
Zhe bi pa vsiga lista ne obral, bi se vtegnílo
sgoditi, de ti drevó ufahne, ali pa vsaj prasne
vejize vse oslabé.

Na drevesa plesati ali pa na veje stopati,
kadar se obero, ni dobro, ampak trinogate lojtre
fi naredi, jih k drevesu perštavi, ne pa jih na-nj
naflanjati, in takó drevó oberi. Kosharno, zanjó
ali pa shakelj s lozanjem imej, ga obeši in va-nj
beri, ne pa na tla perja smukati, kjer je smirej
kaj prahú ali pa blata, ali kaj drusiga, ki je
zhervam fhkodljivo.

Kadar imash veliko zhervov ali pa so she stareji, skerbi de bošh imel perja smirej sa dva dni prej nabraniga in v hladnim, suhim, lépo posnashenim kraji in ne na kupi hranjeniga. Zhe je mokró, deni ga na veter, ne na solnze, deni ga na ruhe in dva zhloveka naj ga rajtrata, de mokroto na ruhi puſti, in ga potlej she malo ofuſhi. Na kupi imeti ga, bi se vnelo in bi bilo sa zherve ſhkodljivo.

De ti dreveſa v dobrim ſtanu oſtanejo, ti ſvetujem, napraviti ſi toliko dreveſ, de jih ne bošh vſako leto vſih obral, ampak sa verſtjó, de bo vſaj vſako tretje ali zheterto léto vſako puſheno in ſe pozhilo; to je, eno drevó eno ali dve leti obiraj, tretje leto pa drusiga. Nikoli pa perja, ki je v drugizh pognalo, ne oberi, fizer ob drevo prideſh, ſakaj v tretjizh ne bo vezh pognalo. Boljſhi je ob nekaj zhervov priti, kakor ob drevó. Škerbi pa in premišli, de ne bošh nikoli vezh zhervov ſazhel rediti, kakor jih prerediti ſamoreſh. Sgorno ſhtévilo te uzhí, de 20,000 zhervov ali 1 lot zhervniga ſemena ali ſalege potrebuje okoli 10 zentov murvniga perja, zhe prav ſh-njim obrazhaſh, fizer pa ſhe vezh. Po tem lahko vſe prevdaríſh.

6. Bolesni murv.

Bolesni murv ſo: 1. oſhig; koſha po dreveſu zherna poſtane in ſe vidi kakor oſhgano; leſ ſe poſuſhi in drevo umerje. Kjer ſe to pokashe, ni drusiga ſtoriti, kakor tako koſho in tudi ſuh leſ do ſeleniga in ſhiviga ſveſtó iſreſati in rano s dreveſnim maſilam *) obesati. 2. mah ali berſhlin, ki piſe ſók iſ dreveſa, de ſe poſuſhi. Take rezhi je tréba od drevéſa oderſati. 3. rane, ki jih ſekira naredi, ali pa ſajzi, miſhi ali druga ſhival drevó poſhkoduje. Take ranjene ali pa od ſhivali objédene dreveſa je treba tudi s noſhem ozhediti in s dreveſnim maſilam obesati.

(Nauk od ſhidnih zhervov bo poſneje fledil.)

KMETIJSKA SHOLA.

(Na dalje.)

Péto nedeljo.

Rovanje germovja ali hoſte, — raskopavanje germovine.

Ako miſli kdo germovje rovat, ali zlo gojsde poſékati, in potem ſemljo raskopati ali ſdelova-

ti, naj prevdari, zhe delo tudi kaj dobizhka dati ſamore, zhe bo ſdelano ſemljo sa njive, ali sa koſhnjine obernil; sa ktero bi ſdelan ſvet dalje derſhal. Tudi je pomíſliti, zhe bi dobri ſemlji okrog — ne ſhkodvalo, ako bi nji s poſekanjem gojsda ſavetje odſeto bilo. Ako najdeſh, de ſhkode ne bó, ampak de ſe dobizhek kaſhe, le ſdeluj, ſraven pa je pomíſliti le tó:

1. De je rovanje zeliga drevja s korenino veliko loſheji, kakor, zhe bi bilo drevje pred poſékano; kjer je drevje pa ſhe poſekano, ſe ſhtóri in korenine po ſamim s možhnimi ſdigavkami ſhe porovajo.

2. Vſe debelo kamnje ſe mora ſtran ſpraviti.

3. Germovina ali hoſtna ſemlja mora pred ſetvo in ſadilam vezhkrat prekopana, to je, dobro predelana biti.

4. Nar bolj je na novine krompir ſaditi, sa njim pa erſh, ajdo in oveſ ſejati. Ako je ſemlja, debéla, ji bo ſluſhilo, jo s apnam, s laporjem in s pepelam potreſati.

5. Ne bilo bi od ſhkode, zhe ſhtóri po ſemlji oſtanejo, de na pol odgnijejo, ker je loſhej jih porovati; potem je treba njivo gnojiti in lepo obdelovati.

6. Hribovzi (rovtaſji) ſhgó láſe, namrezh: oni poſekajo germovje, naloshijo poſekano hoſto na tla ter jo ſpomlad ob veterniku ſaſmodijo in jo gorezho s ſheleſnimi klukami po ſemlji potesvajo; potem raskopljejo ſmodiſhe, ker ga ſavoljo ſhtorov in korenin raſorati ne morejo, ter ſadijo krompir in ſejejo ajdo, oveſ. Tako ſi s zhaſama vezh njiv nadelajo.

Tako je tudi od ſazhetka bilo iſdelovanje ſemljé po hribih; ſatorej ſe hribovzi od rovanja ali rovtanja tudi rovtarji imenujejo, ker ſo ſi ſvoje grunte le s rovam — s rovanjem napravili.

Iſdelovanje puſtih ograd, ſapuſhenih paſhinj in drusih puſhav.

Ako je perpravno ſapuſhene proſtore iſdelovati, je treba popred, zhe je kaj germovja po njih, ga porovati ter jih raskopati, ali raſorati in zheſ ſimo v debeli braſdi puſtiti; na tó pervo ſpomlad ſemljo s brano dobro ſdrobiti in krompir va-njo ſaditi ali oveſ ſejati.

Ko bi bil ſvet mokroten ali teſhke ſemlje, naj bo ſkerb, mokrotnoſt mu odvſeti, ruſhno poſneti in jo v kupih na ſolnzu poſuſhiti, in jo s hoſto ali s protjem ſhgati, pepel od nje pa potreſti. in ga plitvo ſabranati. Krompir, ajda, repa, oveſ rado raſte na taki tako predelani ſemlji, sa oſiminjo pa erſh.

Iſdelovanje reſja in peſhene puſhave.

Po peſheni ſe reſje rado raſaſha.

Kjer ſe zel kolter ali kloſhzhovna reſja, mahú, in take ſhare naredi, je dobro poſhigati, pepel pa podbranati. Kjer bi pa reſje sa po-

*) Nar boljſhi dreveſno maſilo je to le: Vſemi 16 delov kravjiga blata, nizh flame ali kteriga drusiga naſtila ne vmeſ, ali pa toliko volovſke kervi; 8 delov ſuhiga apna, ki ſe od kaſiga ſtariga ſida oſterſhe, ali pa ſuhe kraje; 8 delov pepela in 1 del drobniga pſka is potokov. Suhe rezhi prav drobno ſtolzi, ikosi ſito preſej in vſe vkup pridno ſgneti ali vmeſi, s tem ſe dreveſne rane tanko pomashejo, po verhi pa ſe s praham 6 delov pepela s leſa in 1 del feſhganih koſti, ali pa kraje vkup ſmeſhane ogladi. To pa ſe mora v ſuhim vremenu ravnati, de ſe ta kit naglo poſuſhi. To maſilo dela zhude: pa le toliko ga enkrat napravi, kolikor ga sa ta zhaſ potrebujeſh, ker ſe ne da dolgo hraniti. Zhe ga pa hozheſh vender hraniti, ga s ſhivinſko ſzavnizo oblij.